

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Світові тенденції ринку праці та перспективи розвитку економіки України зумовлюють зростання потреби у фахівцях нижчої ланки для обслуговування високотехнологічних виробництв, зміну їхніх функцій, підвищення вимог до компетентності, професійної майстерності, технологічної культури та продуктивності праці. Це ставить перед науковцями й освітянами завдання зробити професійне навчання гнучким, адаптованим до потреб роботодавців щодо рівня підготовки фахівців різних профілів. В умовах економічної нестабільності країні потрібні конкурентоспроможні робітники з новим типом мислення, творчою орієнтацією, здатні до новаторства, наполегливі, мобільні, пристосовані до роботи в швидкозмінних умовах, спроможні брати активну участь у вдосконаленні виробничих процесів.

Українська система професійно-технічної освіти (ПТО) перебуває на стадії пошуку власних підходів до інтеграції в загальноєвропейський простір професійної освіти і навчання. Незважаючи на прийняті державні документи та дедалі більшу потребу у висококваліфікованих трудових ресурсах, профтехосвіта поки що не готова до забезпечення промисловості та сфери обслуговування робітниками з підвищеним рівнем професійної компетентності. В умовах демографічного спаду, прогресуючого старіння населення, значних обсягів міграції фахівців, дисбалансу кількості учнів професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ) і студентів вищої освіти, а також недостатньої якості виробничого персоналу, яка часто не відповідає вимогам роботодавців, замовники кадрів, місцеві бюджети не націлені на надання допомоги навчальним закладам профтехосвіти [9, с. 33]. Спостерігаються тенденції недооцінення ролі трудових ресурсів, неусвідомлення важливості підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації трудового потенціалу, вкладання коштів у формування нової виробничої культури [3, с. 11]. Затримується розроблення державних стандартів профтехосвіти, заснованих на компетентнісному підході та національній рамці кваліфікацій. Водночас ринкова економіка ставить жорсткі вимоги до якості професійної освіти, яка багато в чому залежить від організації навчально-виробничого процесу в ПТНЗ. Не сформувавши сучасне освітнє середовище, навчальні заклади не спроможні задовольнити соціальні запити й очікування молоді щодо теоретичного та практичного рівня підготовленості випускників.

Як відомо, професійно-практична (виробнича) підготовка фахівця – це сукупність практичних знань, умінь і навичок [5, с. 65], частина професійно-

трудового досвіду, реалізована у практичних діях, які становлять основу професії [1, с. 178]. За сучасною концепцією, професійно важливі якості особистості, необхідні фахівцям, мають бути сформовані вже під час здобування освіти. Це зумовлено швидкозмінними тенденціями автоматизації та інформатизації технологічних процесів, які вимагають від молодих робітників умінь швидко адаптуватися до сучасного виробництва [5, с. 4-5]. Так готовність майбутніх фахівців до трудової діяльності, їхня професійна спрямованість і самостійність, мотивація до праці виховуються у процесі практичного навчання та продуктивної праці на підприємствах у період виробничої практики [2, с. 4].

Підвищення якості професійної підготовки, що забезпечує молоді конкурентоспроможність на ринку праці, є провідною метою ПТНЗ, актуальність якої визначена законодавчими і нормативними актами, зокрема Концепцією розвитку професійної (професійно-технічної) освіти в Україні. Для цього педагогічні працівники незалежно від об'єктивних труднощів повинні виконувати свої функції: реалізовувати Державні стандарти професійно-технічної освіти щодо підготовки кваліфікованих робітників, забезпечувати глибоке опанування основ наук, професійно орієнтованих знань, умінь і навичок, виховувати в учнів моральну культуру, працьовитість, творчу ініціативу та професіоналізм. Однак, як відомо, система професійно-технічної освіти у зв'язку з економічними і соціальними трансформаціями перебуває в особливо складних умовах, що передусім відображається на практичній підготовленості учнів. Низький рівень навчально-виробничої бази ПТНЗ через тривале недофінансування, їх недостатнє науково-методичне забезпечення призвели до ситуації, за якої чинна система виробничої підготовки не відповідає кваліфікаційним вимогам до випускників професійно-технічної освіти, закладеним у держстандартах.

Аналіз діяльності ПТНЗ дає змогу виявити суперечності між: традиційною системою практичної підготовки в ПТНЗ і запитамі роботодавців до професійно важливих якостей особистості робітника високої кваліфікації; змістом і станом організації виробничої практики у ПТНЗ і фактичними вимогами до професійно-практичної готовності фахівців; об'єктивними потребами навчальних закладів у нових формах організації виробничої практики, спрямованих на активізацію навчально-виробничої діяльності учнів і недостатньою теоретико-методологічною та методичною розробленістю цієї проблеми.

Теорія і методика підготовки робітничих кадрів, зокрема реалізація змісту і технологій виробничого навчання достатньо повно висвітлені в науково-педагогічній літературі (С. Батишев, А. Беляєва, С. Гончаренко, Р. Гуревич, Я. Камінецький, Н. Кузьміна, М. Махмутов, Н. Ничкало, В. Радкевич, К. Катханов, В. С. Ледньов та ін.). Проблема методів, форм і засобів професійного навчання знаходиться в безперервному розвитку. Питанням активізації

пізнавальної діяльності учнів в умовах виробничої практики присвячені дослідження Г. Ажикіна, Н. Думченко, Т. Кудрявцева, І. Халіулліна та ін. Шляхи оптимізації освітнього процесу висвітлені в працях С. Архангельського, Ю. Бабанського, Б. Гершунського, А. Усової та ін. С. Батишев, В. Безпалько, Н. Ничкало, О. Новіков вказують на серйозні недоліки у професійно-практичній підготовці фахівців. Проте в науковій літературі з педагогіки професійної освіти проблеми психолого-педагогічного та навчально-методичного супроводу виробничої практики у ПТНЗ відображені недостатньо.

Вивчення генези організації виробничої практики у підготовці робітників і сучасного стану професійно-практичного навчання в закладах ПТО свідчить про те, що в цій важливій складовій професійно-технічної освіти окреслилися тенденції, які негативно позначаються на працевлаштуванні випускників, розвитку їхніх потенційних можливостей, призводять до зниження мотивації до навчання і праці. Одна з головних причин такої ситуації – зниження ролі навчальної практики в підготовці фахівців всупереч вимогам щодо посилення практичної спрямованості освіти. Мета нашої статті – виявити шляхи та засоби вдосконалення й оптимізації виробничої практики учнів ПТНЗ, обґрунтувати умови підвищення її ефективності для підготовки фахівців, здатних у конкретній професійній діяльності повністю реалізувати свій творчий потенціал і швидко адаптуватися до новітніх виробничих засобів і технологій.

Професійно-практична підготовка учнів професійно-технічних навчальних закладів завжди була найважливішою складовою навчальних програм вітчизняної профтехосвіти, яка займає до 60-70% бюджету навчального часу. Професійно-практична підготовка передбачає: *виробниче навчання*, яке здійснюється в навчальних майстернях ПТНЗ і безпосередньо на виробництві чи у сфері послуг; *виробничу практику* на робочих місцях на підприємствах; переддипломну (передвипускную) практику на підприємствах. Основа професійної майстерності майбутнього фахівця закладається у процесі виробничого навчання – планомірно організованого процесу спільної діяльності майстра й учнів, спрямованого на формування в них таких практичних професійних знань, умінь і навичок, які відповідають сучасному рівню техніки і технології виготовлення продукції та послуг [4, с. 317]. Саме у цьому процесі виробляються професійно значущі компетенції, формуються професійні й особистісні риси кваліфікованого робітника.

Система виробничого навчання у ПТНЗ встановлює послідовність вивчення навчального матеріалу, визначає напрям, у якому відбувається формування в учнів професійних умінь і навичок. Оскільки структура трудових функцій робітників у різних галузях виробництва неоднакова, у професійно-технічній освіті склалося декілька систем виробничого навчання, кожній із яких властиві

свої виробничі, педагогічні, психологічні й фізіологічні особливості формування умінь і навичок майбутніх фахівців. До основних систем виробничого навчання С. Батишев відносить: інваріантно-модульну, операційну, операційно-комплексну, операційно-поточну, операційно-предметну, предметну, приймально-комплексно-видову, проблемно-аналітичну та процесуальну. До нових систем виробничого навчання належить: предметно-комплексна, операційно-виробнича, зональна, технологічна тощо [7, с. 180].

Зміст виробничого навчання робітників-будівельників має повністю відповідати змістові спеціальної технології, будуватися на принципах наступності, систематичності та послідовності, перспективності. Виробниче навчання за жодних умов не повинно випереджати спецтехнологію, що подекуди спостерігалось у ПТНЗ при спробах запровадити одночасне навчання з кількох інтегрованих професій. Досвід діяльності ПТНЗ свідчить, що чим нижчий рівень професійно-теоретичних знань і вмінь учнів, тим менше в них бажання проходити практику в реальних виробничих умовах, тим більша невпевненість у доброзичливості трудового колективу, тим більше зусиль доводиться їм витратити у процесі адаптації на виробництві.

Навчально-виробничий процес за своєю структурою має відповідати виробничому процесу. За такого підходу відбувається максимальне наближення умов виробничого навчання до реальних виробничих умов, а також ефективна психологічна адаптація учнів у виробничій системі. Це значно ускладнює реалізацію навчально-виробничого процесу (показу певних механізмів, організації виробничих робіт тощо) в межах закладу. Під час підготовки з багатьох масових професій у стінах ПТНЗ навчально-виробничий процес реалізувати дуже складно, оскільки неможливо відтворити відповідні умови праці. Зокрема для більшості будівельних професій у майстернях можна організувати лише опрацювання окремих операцій. Основні технологічні процеси (напр., монтаж будівельних конструкцій) вимагають створення навчального полігона чи спеціальних майданчиків. Технологічні процеси, пов'язані з особливими чи особливо складними роботами, потребують практичного вивчення та відпрацювання вмінь в умовах виробництва на території будівельних об'єктів. Крім того, праця робітників-будівельників пов'язана з постійною зміною робочих місць на будівельному об'єкті, а також переходом з одного об'єкта на інший (житловий, промисловий, сільськогосподарський, гідротехнічний, шляховий тощо), який часто потребує кардинально інших умінь і навичок.

Організація праці з багатьох професій специфічна ще й тим, що значна частина трудових операцій виконується колективно – ланками чи бригадами [10, с. 528-529]. Це потребує застосування відповідних форм організації навчання, бо сукупний характер продукту праці вимагає колективної підготовки робітників.

Участь учнів у продуктивній праці безпосередньо в бригадах робітників є дидактичною основою організації виробничого навчання та практики [4, с. 25].

Як вважають науковці, підготовка робітників високої кваліфікації можлива лише безпосередньо в умовах виробничого процесу, коли вивчення окремих операцій чергується з виконанням складніших робіт інтегрованого характеру [10, с. 528]. Безперечно, для формування вмінь і навичок трудової діяльності в робочому колективі з дотриманням правил безпеки праці, пов'язаної з керуванням складними механізмами, організація навчальної практики є дидактичною необхідністю. Зауважимо, що нині з'являються можливості застосування з цією метою інформаційно-комунікаційних технологій: інформаційних освітніх ресурсів, різноманітних комп'ютерних тренажерів і симуляторів. Однак із їх допомогою можна та доцільно формувати лише початкові знання з організації робіт, первинні навички керування механізмами, обладнанням тощо.

Логічним продовженням виробничого навчання у процесі становлення кваліфікованих робітників є виробнича практика на підприємствах. Її призначення полягає у формуванні готовності випускників до безпосередньої професійної (трудової) діяльності на підприємствах і їхньої поступової адаптації до реальних виробничих умов. Під час виробничої практики провідна роль належить засвоєнню складних професійних умінь і навичок, які вважаються загальнотрудовими (планування, здійснення діяльності та її корегування, оцінювання результатів діяльності, контроль і самоконтроль, попередження можливих помилок тощо), а також опануванню вмінь, пов'язаних із самовдосконаленням і самостійним здобуванням нових знань.

У сучасних соціально-економічних умовах, як уже зазначалося, роль професійно-практичної підготовки учнів ПТНЗ не виправдано знижується, що виявляється, передусім, у постійному скороченні часу, який відводиться на виробничу практику. Заклади стикаються з об'єктивними труднощами організації виробничої практики учнів на підприємствах. Зміна форм власності та різке скорочення промислового виробництва призвели, на жаль, до втрати тісної взаємодії навчальних закладів, зокрема ПТНЗ, і найближчих соціальних партнерів – замовників кадрів. Це зумовлено: нерегламентованістю правових відносин між навчальними закладами і роботодавцями; відсутністю довгострокового прогнозування потреби в кадрах і скороченням структурних підрозділів підприємств, які займалися організацією професійної підготовки учнів-практикантів [2, с. 6]. На відміну від минулих років, підприємства не надають (або надають неохоче) робочі місця для проходження практики, не приділяють достатньої уваги роботі з молоддю в період виробничої практики, не гарантують роботи випускникам. Водночас ПТНЗ відчувають нестачу науково-методичних матеріалів щодо супроводу практичної підготовки учнів. Усе це позначається на

якості професійної підготовки фахівців, конкурентоспроможності випускників на ринку трудових ресурсів, їхній професійній мобільності та соціальній захищеності.

Ефективне формування в учнів стійких трудових умінь і навичок за профілем майбутньої діяльності, а також професійно важливих якостей особистості можливе лише у процесі виробничої практики на кращих підприємствах відповідної галузі, що перебувають на вістрі останніх наукових досягнень, оснащених найновітнішим устаткуванням та обладнанням. При цьому формування професійно важливих якостей фахівця неможливе без тісного зв'язку закладів із роботодавцями, без цілеспрямованого створення належних організаційно-педагогічних умов для успішної реалізації програми виробничої практики.

Організація виробничої практики учнів передбачає використання методів і засобів навчання, які відповідають принципам, цілям і завданням навчання та дозволяють реалізувати активні форми навчально-виробничої діяльності учнів (практика в навчальному цеху, у складі учнівських бригад, у складі бригад кваліфікованих робітників). У зв'язку з цим виробнича практика виступає як особлива дисципліна, заснована на діалектичному поєднанні навчальної та виробничої діяльності, де учні (за умови використання відповідних методів, форм і засобів навчання) можуть здійснювати і навчальні, і трудові функції. Застарілі методи і засоби виробничої практики не дозволяють забезпечити швидкої адаптації випускників до реалій виробництва і сфери обслуговування. Та реалізувати активні методи навчання (вирішення виробничо-технічних завдань, проблемних виробничих ситуацій тощо) можна лише за наявності відповідного технічного та методичного забезпечення.

Зазначимо, що виробничій практиці, заснованій на традиційних методах, формах і засобах, не властивий творчий характер. Як правило, практика на робочих місцях орієнтована на передавання учням знань і вмінь у готовому вигляді, що формує в них репродуктивне мислення, інтелектуальну пасивність і безініціативність, споживче ставлення до навчання. Всі види контролю скеровуються виключно на перевірку обсягу засвоєних умінь і навичок. При цьому педагоги приділяють недостатню увагу розвитку особистості учня, його нахилам і потребам. Традиційна схема виробничої практики не передбачає навчання учнів методам аналізу власної навчально-виробничої діяльності, основам творчого підходу до виконання своїх трудових функцій і, як наслідок, не виховує в майбутніх фахівців схильності до творчості у професійній діяльності [5, с. 6].

Тому робота з учнями під час виробничої практики має ґрунтуватися на формуванні професійно значущих якостей широкого та вузькопрофесійного

плану, інтегруванні професійних, особистісних і соціальних компетенцій у професійно-особистісній моделі фахівця. Тоді під час опанування професійною діяльністю в учнів розвиватиметься інтерес до обраної професії, відбуватиметься становлення молодих робітників як професіоналів. Істотним, на наш погляд, є забезпечення єдності організаційно-педагогічних вимог до оцінювання навчально-виробничої діяльності учнів під час практики шляхом визначення науково обґрунтованих критеріїв рівня їхньої готовності до професійної діяльності, ступеня адаптації до особливостей фахової взаємодії тощо.

Доведено, що ефективність навчально-виховного процесу значно зростає, коли під час виробничої практики все відбувається, як на виробництві; учні готуються не лише до роботи за обраною професією, а й до майбутніх виробничих відносин, які включають моральне і матеріальне стимулювання. Таким чином, вони мають змогу усвідомити соціальний та особистісний сенс навчально-виробничої і трудової діяльності. Провідна роль у вихованні професійно важливих якостей, формуванні трудових умінь і навичок за профілем належить самостійній роботі учнів-практикантів на підприємстві [2, с. 7].

Вважаємо, що традиційна система виробничої практики учнів ПТНЗ потребує оптимізації, яка передбачає науково обґрунтований вибір переліку завдань (змісту практики), спрямованих на реалізацію професійно-особистісної моделі конкурентоздатного фахівця, та вдосконалення організації навчально-виробничого процесу на провідних підприємствах галузі з метою поступального розвитку учнів під час навчально-трудої продуктивної діяльності. При цьому, якщо технологічне устаткування, яке виступає засобами навчання, забезпечує відповідно до цілей професійно-практичної підготовки, розвиток пізнавальної діяльності учнів від інформаційно-знакової до результативно-цільової, а також передбачається виконання кожним учнем сукупності фахових завдань, диференційованих за рівнями навчально-виробничої діяльності, то можна говорити про комплексну оптимізацію виробничої практики [5].

Крім того, враховуючи необхідність перебороти відстороненість роботодавців від проблем підготовки трудових кадрів, доцільно у кращих вищих професійних училищах і міжрегіональних центрах профтехосвіти власними силами створювати навчально-виробничі потужності з штатними робочими місцями для учнів і відповідним устаткуванням, які повністю імітують реальне виробництво та трудові стосунки, максимально наближені до реальних. Такі навчально-виробничі дільниці ПТНЗ (навчальні фірми, цехи, готелі, ресторани тощо) вже досить давно довели свою доцільність і в психолого-педагогічному сенсі, і як суттєве джерело покращення матеріально-технічної бази та бюджету закладу. Ця форма організації виробничої практики полегшує адаптацію учнів під час переходу від підготовки в

навчальних майстернях до реальних умов виробництва, сприяє соціалізації особистості на початку трудової діяльності.

Аналіз діяльності ПТНЗ дає змогу обґрунтувати необхідність цілісного підходу до організації професійно-практичної підготовки майбутніх фахівців, що раціонально поєднує виробниче навчання учнів у межах закладу (навчальні майстерні, лабораторії, майданчики, полігони), виробниче навчання на підприємствах, технологічну та переддипломну практику на виробництві чи в межах створеної навчально-виробничої дільниці, стажування учнів. Враховуючи специфіку ПТНЗ на основі результатів низки наукових досліджень [2; 4; 5; 6; 7; 8] визначені організаційно-педагогічні умови вдосконалення й оптимізації виробничої практики учнів ПТНЗ, які забезпечують реалізацію змісту освіти, оптимізують форми, методи, підходи, технологію навчально-виробничого процесу як цілісної системи: проектування змісту навчально-виробничих завдань на основі особистісно-діяльнісного і компетентнісного підходів; раціонально продуманий добір багаторівневих навчально-виробничих робіт, їх диференціація та індивідуалізація; упровадження комплексного навчально-методичного забезпечення виробничої практики; ефективна взаємодія майстра виробничого навчання й учнів-практикантів під час виробничої практики; реалізація взаємозв'язку теоретичного і виробничого навчання; стимулювання творчої активності учнів; дидактично доцільне поєднання активних і репродуктивних форм і методів виробничої практики, спрямована на інтенсифікацію процесу професійно-практичної підготовки майбутніх робітників; застосування методів контролю й оцінювання навчально-виробничої діяльності практикантів, які стимулюють розвиток професійної спрямованості та потребнісно-мотиваційної сфери особистості майбутнього фахівця. Створення таких педагогічних умов дозволяє підвищити ефективність виробничої практики у процесі реалізації професійно-особистісної моделі сучасного кваліфікованого робітника.

Таким чином, підвищення якості професійно-практичної підготовки учнів професійно-технічної освіти потребує вдосконалення й оптимізації їхньої виробничої практики на підприємствах шляхом цілеспрямованого впливу на професійне становлення особистості, залучення учнів до навчально-виробничої діяльності з чітко визначеними мотиваційно-цільовими і змістово-процесуальними аспектами, проектування нового змісту практики на основі сучасних педагогічних підходів до професійної підготовки, активного розвитку пізнавальної діяльності та творчих здібностей, саморозвитку майбутніх фахівців. Удосконалення виробничої практики значно підвищує рівень навчально-виробничої діяльності учнів ПТНЗ, прискорює формування та розвиток професійно важливих якостей, що значно скорочує терміни адаптації випускників

до виробничих умов і таким чином забезпечує досягнення цілей професійно-технічної освіти – виховання конкурентоздатної, професійно мобільної особистості, затребуваної на ринку праці.

До подальших напрямів наукового пошуку з проблеми розвитку професійно-практичної підготовки учнів і студентів професійної освіти віднесемо: розроблення інноваційних технологій навчально-виробничої діяльності, дослідження перспективних напрямів інтенсифікації професійно-практичної підготовки фахівців, виявлення педагогічних умов оптимізації виробничої практики та прискорення процесу адаптації молодих фахівців на різних етапах професійної освіти.

1. *Безрукова В. С.* Педагогика. Проективная педагогика. — Екатеринбург : Деловая книга, 1996. — 344 с.
2. *Живойкин Ю. М.* Педагогические условия совершенствования производственной практики студентов современных учреждений среднего профессионального образования : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / *Живойкин Юрий Михайлович*. — Чебоксары, 2005. — 257 с.
3. *Камінецький Я. Г.* Управління якісною підготовкою фахівців у професійно-технічних навчальних закладах на основі маркетингу ринку праці та освітньою моніторингу в умовах регіоналізації : монографія / *Камінецький Я. Г., Вачевський М. В., Клим Б. І.* та ін. — Львів : Сполом, 2010. — 324 с.
4. Педагогічна книга майстра виробничого навчання : навчально-методичний посібник / за ред. *Н. Г. Ничкало*. — 2-е вид., доопр. — К. : Вища шк., 1994. — 334 с.
5. *Попенко И. А.* Оптимизация производственной практики в учреждениях начального профессионального образования : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / *Попенко Игорь Алексеевич*. — Челябинск, 2003. — 177 с.
6. Производственное обучение в профессионально-технических училищах / под ред. *М. А. Жиделева*. — М. : Высшая школа, 1972. — 319 с.
7. Профессиональная педагогика / под ред. *С. Я. Батышева*. — М. : Ассоциация “Профессиональное образование”, 1999. — 904 с.
8. *Радкевич В. О.* Теоретичні і методичні засади професійного навчання у закладах профтехосвіти художнього профілю : монографія / *Валентина Радкевич*; за ред. *Неллі Ничкало*. — К. : УкрІНТЕІ, 2010. — 424 с. — Бібліогр. : с. 385—423.
9. *Сорока М.* Підготовка кваліфікованих робітників в умовах економічної кризи / *Мирослав Сорока, Андрій Литвин* // Професійно-технічна освіта. — 2010. — № 3. — С. 33—37.
10. *Харабет В. В.* Ступенева підготовка робітників будівельного профілю як закономірність виробничого процесу будівництва / *В. В. Харабет* // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. : у 2-х ч. / [редкол. : *І. А. Зязюн*(голова) та ін.]. — К. ; Вінниця : ДОВ “Вінниця”, 2002. — Вип. 2, ч. 1. — С. 525—530.

Стаття надійшла до редакції 22.05.2012

А. Литвин

**Пути усовершенствования производственной практики
учащихся профессионально-технических учебных заведений**

Выявлена роль производственной практики в повышении качества профессионально-практической подготовки, формировании и развитии профессионально важных качеств, ускорении профессиональной адаптации будущих рабочих. Определены и обоснованы педагогические условия оптимизации и совершенствования производственной практики учащихся начального профессионального образования.

Ключевые слова: профессионально-техническое учебное заведение, учащийся, производственная практика.

А. Lytvyn

Ways of Improvement of Working Practice of Vocational Schools' Students

The author defines the role of industrial practice in improvement the quality of vocational and practical training, formation and development of professionally important qualities, accelerating professional adaptation of future workers. The article determines and proves pedagogical conditions of optimization and improvement of working practice of vocational schools' students.

Key words: vocational school, student, working practice.